

De ontwikkeling van de Nederlandse vermogensongelijkheid

Door diverse methodologische problemen en gebreken in datareeksen is het lastig om een direct beeld te krijgen van de ontwikkeling van de vermogensongelijkheid in Nederland. Door de gebreken in kaart te brengen, wordt duidelijk dat de ongelijkheid in de afgelopen vijftig jaar misschien minder is gedaald dan veelal wordt aangenomen.

ANN COENEN
Docent en onderzoeker aan de Universiteit Utrecht

In een recente Kamerbrief van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de staatssecretaris van Financiën wordt door middel van een grafiek de suggestie gewekt dat de vermogensongelijkheid tussen 1894 en 1980 steeds afnam en de laatste decennia vrijwel stabiel bleef. Statistische gegevens als deze lijken voor een vluchtige lezer exact, maar zijn dat helaas niet. Hoewel het kabinet in de tekst aangeeft dat er “een zekere mate van onnauwkeurigheid is” (Ministerie van SZW, 2014), suggereert het door publicatie van de cijfers dat de schijnbaar afnemende ongelijkheid en de daaropvolgende stabiliteit vaststaan. Deze uitspraken zijn echter gebaseerd op onvolledige en onnauwkeurige datareeksen. De precieze ontwikkeling van vermogensongelijkheid is voor Nederland in recente decennia vrijwel onbekend.

Op basis van nieuwe cijfers is het mogelijk om de gaten in de datareeksen iets te dichtten. Daardoor kan men een genuanceerder beeld geven van de ontwikkeling van zowel omvang als verdeling van het private vermogen gedurende de laatste zestig jaar. Daarbij blijft het echter belangrijk om de foutenmarges zichtbaar te maken, evenals de impact van de verschillen tussen de beschikbare datareeksen. Ten slotte kunnen de verschillende mogelijkheden worden verkend om de ontwikkeling van de vermogensongelijkheid in kaart te brengen.

LACUNES IN DE DATA TOT 1990

Bronnen over de verdeling van de Nederlandse huishoudensvermogens zijn al sinds 1900 schaarser dan die over inkomens, maar voor een groot deel van de twintigste eeuw beschikken we wel over het uitgebreide werk van Wilterdink (1984; 1994). Hij gebruikt cijfers uit de in 1893 ingevoerde vermogensbelasting, waarin enkel een beperkte toplaag van het vermogen werd geregistreerd, aangezien men onder een bepaalde grens niet belastingplichtig was. Wilterdink extrapoleert het totale private vermogen op basis van de veronderstelling dat de vermogens lognormaal verdeeld zijn. Die veronderstelling klopt voor het deel van het vermogen boven de registratiegrens en wordt daarom aangehouden om het totaal te schatten. Wilterdink stelt echter zelf dat zijn data steeds onnauwkeuriger worden, vooral vanaf 1964. Een steeds groter deel van het vermogen wordt immers niet geregistreerd en ook het geregistreerde deel kampt met toenemende onderschatting. Vanaf 1958 bestond er bovendien geen officiële CBS-schatting meer, mogelijk onder invloed van het Nederlandse gelijkheidsideaal. Sinds 1964 verdwenen vervolgens grote delen van het vermogen uit het vizier. Sinds 1975 is de waarde van de statistieken volgens Wilterdinks eigen inschatting bijzonder gering vanwege de meermaals verhoogde vrijstellingen en de toenemende mogelijkheden tot ontduiking en ontwijking. Wilterdink meent daarom dat het vermogen vanaf 1960 met minstens twintig procent onderschat is.

Het effect van die onderschatting op de evolutie van het aandeel van de één procent meestvermogenden is moeilijker in te schatten omdat we niet weten welk soort vermogens relatief het meest buiten beeld bleef. De gegevens tot 1980 komen van de oude vermogensbelasting die alleen de grote vermogens betrof, maar de echte topvermogens bleven wellicht buiten beeld omdat bij de meestvermogenden relatief meer ontduiking plaatsvond in de vorm van slimme belastingconstructies (Wilderdink, 1984). Eenvoudigere vormen van ontwijking, ontduiking of onderschatting kwamen echter voor

bij alle vermogens. Wilterdink schat dat bij een volledig valide registratie het aandeel van de top één procent in zijn reeks zo'n twee procentpunten zou dalen, omdat het totaal sterker onderschat wordt dan de top. Doordat het aandeel van de vermogens dat niet geregistreerd werd, toenam, beruften zijn cijfers echter in stijgende mate op gissingen. Dat de foutmarge na 1964 mogelijk nog groter is dan tot nu toe gedacht, wordt bevestigd door het CPB, dat het private vermogen voor 1970 op 248 miljard gulden schatte, bijna tweemaal zo hoog als Wilterdink. Een discrepantie die de volgende jaren nog verder groeit (Van Bavel en Salverda, 2014). Rond 1980 lag het aandeel van de rijkste één procent dus mogelijk lager dan in recente jaren. Afhankelijk van de aanpassing in schaal-grootte voor de jaren 1970–1990 die deze overschatting zou vereisen, zou de afname van de vermogensongelijkheid vroeger geëindigd kunnen zijn dan de cijfers suggereren.

VERMOGENSAANDEEL VAN DE RIJKSTE ÉÉN PROCENT

Volgens Wilterdinks recentste schattingen (1994) nam de vermogensongelijkheid gedurende de jaren 1980–1989 weer toe. In andere West-Europese landen heeft die trend zich volgens Piketty (2014) doorgezet in de decennia erna. De vraag rijst of dat in Nederland eveneens het geval was. Het is echter lastig om een beeld te krijgen van de langetermijnevolutie van de vermogensverdeling door de gebrekkige aansluiting van Wilterdinks reeks op de recentere gegevens uit CBS StatLine (beschikbaar voor de periodes 1993–2000 en 2006–2013).

Figuur 1 toont het aandeel van de één procent meestvermogens voor de beschikbare jaren sinds 1951. De data van Wilterdink tot 1989 en die van het CBS vanaf 1993 zijn al langer bekend, maar de absolute waarde van beide is onzeker. Daarnaast zijn gegevens voor 1991 (CBS, 1995) en 2013 toegevoegd, en is de reeks vergeleken met een alternatieve berekening op basis van DNB Household Surveys. Het is duidelijk dat de reeksen geen eenduidig verhaal vertellen.

Het vermogen bestaat in theorie uit spaargeld, aandelen, deelnemingen in bedrijven, eigen onderneming, eigen woning en commerciële (on)roerende goederen, minus de schulden en leningen. Het is echter niet goed mogelijk om vast te stellen op welke wijze het vermogen geregistreerd wordt in de verschillende datareeksen. Bij Wilterdink is er een uitgebreide appendix over de samenstelling van de vermogens, maar bij de CBS-data voor de periode 1993–2000 is de methodologische info zeer summier. Een langere onderzoeksbeschrijving – zoals die voor 2006–2013 – heeft vermoedelijk wel bestaan, maar dit document is nooit gedigitaliseerd en is onvindbaar. Uit de beknopte toelichting blijkt wel dat de gegevens op een steekproef zijn gebaseerd en dus een schatting vormen. Daarnaast zijn we dankzij de uitgebreidere onderzoeksbeschrijving (Pouwels-Urlings, 2014a) voor de recentste reeks op de hoogte van nog andere verschillen tussen de methodologie van Wilterdink en het CBS, zodat we een voorzichtige hypothese kunnen formuleren omtrent de invloed ervan.

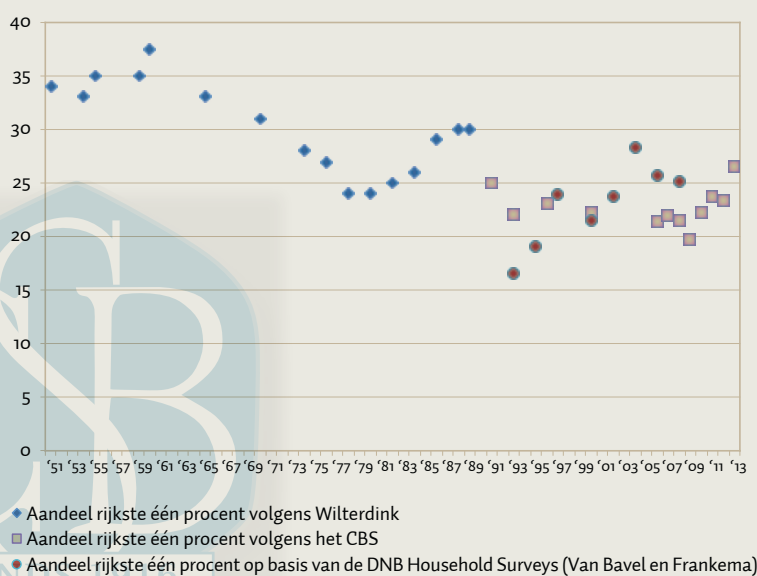
De gegevens tot en met de jaren zeventig van de vorige eeuw betreffen de oude vermogensbelasting, die alleen ziet op de grote vermogens. Het huizenbezit werd tot de jaren negentig afgeleid uit het Sociaal-economisch panelonderzoek, daarna is het direct afgeleid uit de belastinggegevens. De percentages van Wilterdink laten het woningbezit dus sterker buiten beeld en moeten daarom mogelijk lager worden in-

geschat ten opzichte van de CBS-data. Dat zou dan impliceren dat de vermogensongelijkheid na 1993 hoger was dan in 1980, en dat er met andere woorden een trendomkering heeft plaatsgevonden na een lange periode van afnemende vermogensconcentratie tot 1979. Verder bestaan er in alle periodes problemen met de correcte registratie van de topvermogens door belastingontduiking en toenemende legale vormen van ontwijing, maar in recente decennia komt ontduiking van de vermogensbelasting vooral voor bij de topvermogens. Ten eerste doordat ontwijing via ondernemingen in multinationale constructies sinds de jaren tachtig en vooral na 2003 exponentieel is toegenomen (Groenewegen, 2014) en ten tweede zouden zeervermogens een hogere non-response rate hebben in surveys dan mindervermogens (Van Bavel en Frankema, 2013). Dat impliceert dat gedurende de laatste twintig jaar een relatief groter deel van de één procent buiten beeld is gebleven dan in de jaren waarvoor Wilterdink data heeft verzameld.

LACUNES IN DE DATA NA 1990

Piketty (2014) heeft Nederland niet opgenomen in zijn lijvige werk omdat in de Nederlandse data volgens hem te veel vermogenscomponenten ontbreken. Verrassend genoeg zijn de grootste problemen te vinden bij de data uit de laatste decennia. Allereerst ontbreken gegevens voor een aantal recente jaren (1990, 1992, 2001–2005). Ten tweede zijn er verschillende componenten in de CBS-data afwezig, en ten slotte spelen hier zoals gezegd nog sterker dan voor 1990 problemen bij het in kaart brengen van de topvermogens. Deze problemen beïnvloeden de betrouwbaarheid van de vermogensverdeling, zoals weergegeven in figuur 1.

Aandeel van de één procent meestvermogens in het totaal privaat vermogen, 1951–2013 **FIGUUR 1**

Bronnen: Wilterdink, 1994; CBS; Van Bavel en Frankema, 2013

Het probleem van de niet voorhanden zijnde data is het lastigst. De ontbrekende jaren 2001–2005 zijn immers een gevolg van de belastingstelselwijziging in 2001 (Salverda, 2014). Het is dus niet zo dat deze data eenvoudig liggen te wachten op verwerking. Het is wel mogelijk om iets te zeggen over de verhouding tussen de reeksen 1993–2000 en 2006–2013 door uit te zoeken welke delen van de bevolking de verschillende reeksen in kaart brengen, welke onderdelen

Verassend genoeg bestaan de grootste problemen bij het in kaart brengen van de Nederlandse vermogensontwikkeling bij de data uit de laatste decennia

van de vermogens erin opgenomen zijn en hoe ze werden berekend. Tot 1999 waren de vermogens en de opbrengsten uit vermogen onderhevig aan twee afzonderlijke belastingen. De laatste categorie werd immers tot het inkomen gerekend. Met de nieuwe wet werden de twee soorten belastingen gecombineerd. Veel fiscale eenheden die voorheen niet meegeenomen werden, werden nu wel meegeteld. Doordat iedere spaarrekening of goedkoop onroerend goed nu wordt geregis-

treerd, nam het aantal fiscale eenheden dat een inkomen uit vermogen geniet sterk toe, en het totale financiële vermogen verdubbelde (Salverda, 2013). Doordat veel componenten die vrij gelijk verdeeld waren niet werden opgenomen in het totaal, is de vermogensongelijkheid in de periode 1993–2000 in werkelijkheid waarschijnlijk iets lager ten opzichte van de recentste jaren.

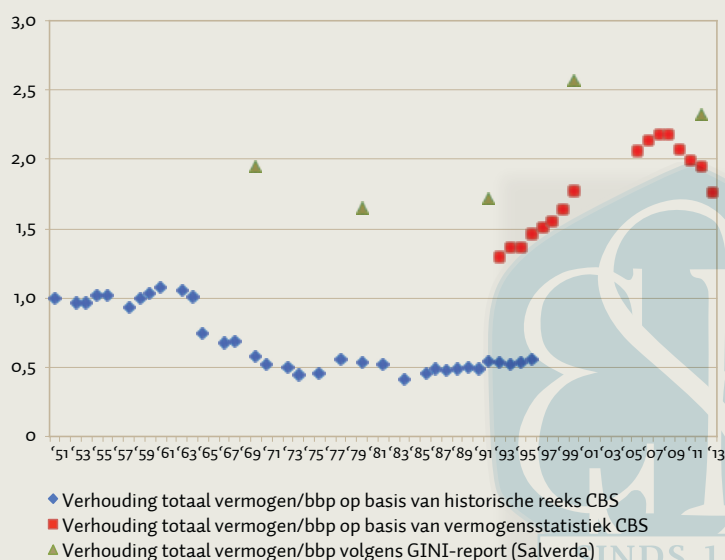
De cijfers sinds 2006 zijn hoogstwaarschijnlijk nauwkeuriger, maar ook hier ontbreken nog steeds enkele vermogenscomponenten. Allereerst ontbreekt een groot deel van de kleine schulden, waaronder consumptief krediet en schulden bij familie, waardoor het netto-vermogen mogelijk iets overschat wordt. Anderzijds zijn ook opgebouwde tegoeden in spaar- en levenshypotheken niet meegenomen. Pensioen- en lijfrenterechten ontbreken eveneens, maar deze horen niet thuis in de hier gevolgde definitie van vermogen (Salverda, 2014). Het aanmerkelijk belang wordt de laatste jaren slechts geschat voor het belastingplichtige deel. Aangezien deze schatting gebaseerd is op de fiscale waarde, leidt dit vermoedelijk tot een onderschatting van het totale vermogen. Over bedrijfsopstapels of groene beleggingen treedt de procesbeschrijving niet in detail. Ook het consumptieve bezit (contant geld, duurzame consumptiegoederen) zit veelal niet in de cijfers. De waarde van heel wat kostbare bezittingen (antiek, kunst, sieraden) is erg lastig te achterhalen, maar van andere consumptiegoederen waaronder huishoudapparaten, auto's en muziekinstrumenten, kan het bezit in kaart gebracht worden via de DNB Household Surveys. Deze bron bevat naast vermogenscomponenten zoals aandelen en onroerend goed ook allerlei kleinere schulden en een aantal luxegoederen. Het is echter niet eenvoudig om de gegevens over bezit te koppelen aan de huishoudens die zijn opgenomen in de vermogensstatistiek, aangezien slechts een beperkt aantal correspondenten de volledige bevraging invult. Bovendien lijkt de representativiteit van de gegevens in de loop van de jaren af te nemen en ontbreken de zeervermogens erin. Van Bavel en Frankema (2013) hebben de Household Surveys – onder vermelding van bovengenoemd voorbehoud – gebruikt om een alternatief aandeel van de één procent meestvermogens te berekenen, dat een opmerkelijke toename vertoont tussen 1993 en 2008. Nalatenschappen en verkrijgingen ten slotte bieden nog een ander interessant veld voor onderzoek. De CBS-gegevensreeks hierover loopt echter slechts van 2005 tot 2011. Een Gini-coëfficiënt op basis hiervan zou dus slechts een zeer beperkte periode beslaan. Bovendien maken exempties en dergelijke ook dit tot een lastige bron.

Recent, in 2012, veranderde de methode van het CBS om het vermogen te berekenen van een benadering op basis van een steekproef naar integrale waarneming. De mogelijke impact kan bekeken worden in 2011, waarvoor we zowel cijfers hebben op basis van de steekproef als op basis van integrale waarneming. In het tweede geval is het totale vermogen hoger (1191,1 miljard euro in plaats van 1168,4 miljard), maar het aandeel van de top tien procent daalde licht (van 402 miljard naar 393,8 miljard). Of ook de top één procent daalde is niet bekend, want daarvoor bestaat geen uitgesplitst cijfer. Het verschil tussen de twee resultaten wijst in ieder geval op een onderschatting van het totaal vermogen in de jaren voor 2012.

Naast de ontbrekende jaren en componenten blijft de

Verhouding totaal privaat vermogen en bbp, 1951–2013

FIGUUR 2

Bron: CBS en Salverda et al., 2013

echte top zoals reeds besproken gedurende de gehele periode vermoedelijk sterker buiten beeld dan de lage vermogens. Gegevens over topvermogens, uit zogenaamde *rich lists* zoals Quote 500 of de Forbes-lijst, vormen daarom een interessante aanvulling, aangezien de samenstellers jarenlange ervaring hebben met het berekenen van private vermogens en soms informatie rechtstreeks van de betrokkenen krijgen (Van Bavel, 2014; Vermeulen, 2014).

PRIVAAT VERMOGEN TEN OPZICHTE VAN BBP

Door de verhouding van het totale private vermogen ten opzichte van het bbp te schatten, ontstaat nader inzicht in de ontwikkeling van de vermogensverhoudingen (figuur 2). Het lijkt erop dat het vermogen sinds 1980 sneller gegroeid is dan het bbp. Het verschil lijkt weer kleiner geworden sinds 2008, hoewel men aanneemt dat de vermogensongelijkheid tijdens de kredietcrisis toegenomen is (Pouwels-Urlings, 2014b).

Figuur 2 vertelt ook iets over de nauwkeurigheid van de gegevens aangaande de vermogensverdeling. De figuur is samengesteld op basis van drie verschillende CBS-reeksen. De historische reeks van het CBS loopt van 1920 tot 1996 en overlapt dus voor vier jaren met de vermogensstatistiek van het CBS betreffende de periode 1993–2000. We zien op twee manieren dat de historische reeks duidelijk met een probleem kampt. Ten eerste maakt de zeer bruuske opwaartse sprong na 1992 duidelijk dat de waarden van het totale vermogen voor 1993 waarschijnlijk een sterke onderschatting vormen van het werkelijke vermogen. Door de overlap is ten tweede zichtbaar dat de waarde van het totale vermogen in de historische reeks meer dan de helft lager is dan in de latere reeks.

Ook het GINI-landenrapport voor Nederland, *Growing inequalities and their impacts in the Netherlands* (Salverda, 2013) bevat een schatting van de verhouding tussen het vermogen en het bbp. In vergelijking met de CBS-reeks wordt zichtbaar dat de omvang van het vermogen over de gehele periode veel groter is geschat, maar de discrepantie tussen de jaren voor en na 1992 is binnen deze reeks beperkter. Ook het cijfer voor 1991 suggereert dat het totale vermogen uit de historische reeks bijna verdubbeld moet worden (CBS, 1995). Aangezien Wilterdink vermoedelijk dezelfde gegevens heeft gebruikt als degene die aan de basis liggen van de historische reeks, impliceert dit nogmaals dat zijn aandeel van de top één procent (de cijfers tot 1989) niet zoveel hoger lag ten opzichte van de recente reeksen dan figuur 1 nu suggereert, aangezien het aandeel in verhouding dient te staan tot een veel groter totaal.

CONCLUSIE

Er blijven veel onzekerheden bestaan omtrent de ontwikkeling van de precieze omvang van de vermogensongelijkheid. Toch kunnen er enkele voorzichtige conclusies getrokken worden. Hoewel er onduidelijkheid blijft bestaan over de absolute waarden, houdt de dalende trend in de vermogensongelijkheid tot ongeveer 1978 stand. Ook de daaropvolgende stijgende trend in de vermogensongelijkheid tot 1989 lijkt robuust. Er zijn daarnaast veel argumenten die erop wijzen dat het huidige aandeel van de top één procent niet zoveel kleiner is dan omstreeks 1990, aangezien het totale vermogen voor die periode waarschijnlijk onderschat wordt. Vanwege de breuken in de recentste datareeksen is het echter moeilijk

te zeggen of de vermogensongelijkheid in de periode 1990–2006 weer is afgenomen. Hoewel het niet uitgesloten kan worden dat de vermogensongelijkheid stabiel is gebleven, volstaan de data beslist niet om met zekerheid te kunnen stellen dat er sprake is van een stabiele ontwikkeling, vooral ook niet gezien de recentste gegevens voor 2013.

LITERATUUR

- Bavel, B. van (2014) *Vermogensongelijkheid in Nederland: de vergeten dimensie*. Den Haag: WRR.
- Bavel, B. van, en E. Frankema (2013) Low income inequality, high wealth inequality. the puzzle of the Rhineland welfare states. *CGEH Working Paper*, 50.
- Bavel, B. van, en W. Salverda (2014) Vermogensongelijkheid in Nederland. *ESB*, 99(4688), 392–395.
- CBS (1995) *Inkomen en vermogen 1992–1994*. Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Groenewegen, P. (2014) *Eerlijke belasting, gelijke kansen. Een internationaal perspectief op ongelijkheid en belastingen in Nederland*. Den Haag: Oxfam Novib.
- Ministerie van SZW (2014) *De Nederlandse vermogensverdeling*. Kamerbrief, 16 september 2014.
- Piketty, T. (2014) *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Pouwels-Urlings, N. (2014a) *Uitgebreide onderzoeksbeschrijving statistiek vermogens van huishoudens*. Den Haag: CBS.
- Pouwels-Urlings, N. (2014b) Vermogensongelijkheid tijdens de crisis. *ESB*, 99(4688), 396–398.
- Salverda, W. (2013) *Extending the top-income shares for the Netherlands from 1999 to 2012: an explanatory note*. Amsterdam: AIAS.
- Salverda, W. (2014) Ongelijkheid in Nederland. *S&D*, 71(3), 21–32.
- Salverda, W., C. Haas, M. de Graaf-Zijl et al. (2013) *Growing inequalities and their impacts in the Netherlands*. Landenrapport. Amsterdam: GINI.
- Vermeulen, P. (2014) How fat is the top tail of the wealth distribution? *ECB Working Paper*, 1692.
- Wilterdink, N. (1984) *Vermogensverhoudingen in Nederland*. Amsterdam: Arbeiderspers.
- Wilterdink, N. (1994) Lange-termijnontwikkelingen in de Nederlandse vermogensverhoudingen. In: Flap, H. en M. van Leeuwen (red.) (1994) *Op lange termijn: verklaringen en trends in de geschiedenis van samenlevingen*. Amsterdam: SISWO/NSV.